

Winston Churchill i Drugi svjetski rat

Aleksić, Petrica

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:932055>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-18**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij povijesti i engleskog jezika i književnosti

Petrica Aleksić

Winston Churchill i Drugi svjetski rat

Završni rad

Mentor: doc.dr.sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2014.

SAŽETAK

Sir Winston Leonard Spencer-Churchill osoba je od iznimne važnosti za tijek Drugog svjetskog rata, pa i same povijesti. Počevši od godina neposredno prije rata upozoravao je na rastuću opasnost njemačkog ubrzanog naoružavanja, prvenstveno u obliku užurbane proizvodnje zrakoplovstva. Po početku rata povjerena mu je najviša politička dužnost – ona premijera. Velika Britanija se pod njegovim vodstvom u prvim godinama sukoba sama suprotstavljala moći njemačkog ratnog stroja. „Bitka za Britaniju“ najveća je zračna bitka u povijesti i označila je vrhunac britanskog otpora. Za vrijeme njena trajanja izgubljeni su bezbrojni britanski životi, a Churchill je održao neke od svojih najpoznatijih govora. Njegovi govor svoju nadahnjujuću moć ne gube ni prolaskom desetljeća. Zajedno sa Staljinom i Rooseveltom određivao je sudbine mnogih nacija. Velika trojka sastala se tijekom rata na nekoliko konferencija, od kojih su najpoznatije one u Teheranu, Jalti i Potsdamu. Već na tim sastancima postajalo je jasno kako Velika Britanija gubi moć na pozornici velikih svjetskih sila. Ta činjenica očitovala se i u nemogućnosti zaštite srednje i istočne Europe od Staljinova utjecaja. Po završetku rata je kao veliki protivnik komunizma i staljinističke politike upozoravao na opasnost blokovske podjele svijeta. Kovač je često korištenog pojma „željezne zavjese“ kojeg je prvi puta upotrijebio u govoru na američkom koledžu u Fultonu. Iako je po proglašenju mira u Europi bio prisiljen uručiti ostavku s mjesta premijera, Churchillova politika i ustrajnost tijekom Drugog svjetskog rata bili su od krucijalne važnosti za njegovo realno pozitivno razrješenje.

Ključne riječi: Winston Churchill, „Bitka za Britaniju“, velika trojka, „željezna zavjesa“.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
2. USAMLJEN PROTIV HITLERA.....	4
3. POČETAK RATA.....	6
4. PREMIJER.....	8
5. BRITANIJA SAMA.....	10
6. SAVEZNIŠTVO SA SAD-OM I SOVJETSKIM SAVEZOM.....	12
7. PRVE POBJEDE.....	14
8. POČETAK KRAJA.....	15
9. NAPAD NA „EUROPSKU UTVRDU“.....	17
10. ŽELJEZNA ZAVJESA.....	20
11. ZAKLJUČAK.....	22
11. POPIS PRILOGA.....	23
12. POPIS LITERATURE.....	24

1. UVOD

Sir Winston Leonard Spencer-Churchill rođen je 30. studenog 1874. u Bleinheim Palaceu, u Oxfordshireu, u Engleskoj, kao najstariji sin lorda Randolpha Churchilla i Jennie Jerome kćeri američkog tajkuna. Obrazovanje je stekao u školi Harrow i Kraljevskoj vojnoj akademiji Sandhurst. Svoje vojno iskustvo iz Prvog svjetskog rata iskoristio je prilikom vođenja Velike Britanije u Drugom svjetskom ratu.

U godinama koje su prethodile ratu jedini je izražavao negodovanje oko postupaka Adolfa Hitlera. Njegova stalna upozorenja o ubrzanom naoružavanju Njemačke pokazala su se beskorisnim, pa je tako Britanija na početku rata bila znatno slabije naoružana od svog protivnika. Kao premijer svom narodu davao je nadu tijekom stalne invazije njemačkih zračnih snaga. Britanija je pod njegovim vodstvom ušla u savez sa SSSR-om i SAD-om. Nakon prvih britanskih pobjeda u Africi otvorena je mogućnost iskrcavanja na Siciliji, te opkoljavanja Hitlerovih snaga u Europi. Po završetku rata više nije obnašao dužnost premijera Velike Britanije, ali je i dalje ostao političar iznimnog utjecaja.

U ovom radu razmatramo njegov viđenje, doživljaj i utjecaj na Drugi svjetski rat, najprije kao političkog lidera jedine zemlje koja se suprotstavila nacističkoj Njemačkoj, a zatim kao integralnog dijela velike trojke. Kao glavnu literaturu koristila sam djelo njegova službenog biografa Martina Gilberta, a rad je upotpunjen sa nekoliko knjiga koje se bave povijesti Drugog svjetskog rata u općem smislu.

2. USAMLJEN PROTIV HITLERA

Dok su se u Njemačkoj zbivale promjene pod Hitlerovim vodstvom, MacDonald-Baldwinova¹ vlada nije se osvrtila na alarmantna događanja na kontinentu, te je uporno nametala ograničavanje oružanja opravdavajući to Versailleskim ugovorom i vladajućom financijskom krizom. Ramsay MacDonald je inzistirao na dogovoru o razoružavanju, premda se Francuska svoje vojske čvrsto držala, zbog čega je nerijetko dobivala prijekore od strane Britanije i Sjedinjenih Američkih Država. Njemačka delegacija je, u srpnju 1932. godine, napustila konferenciju o razoružavanju.² Takav čin joj je dozvoljen upravo zbog apatičnog stava Velike Britanije.³

U jesen 1933. postalo je jasno da će se britanski planovi o razoružavanju izjaloviti. Čak ni krupan događaj, kao što je njemačko napuštanje Društva naroda, nije pokolebalo pacifizam Laburističke i Liberalne stranke. Sve one koji bi digli glas o vrlo realnoj mogućnosti rata nazivalo se „huškačima“ ili „paničarima“. Najistaknutiji među takvima bio je upravo Winston Churchill koji je u svojem govoru Donjem domu istaknuo kako je Britanija tek peta zračna sila. Govorio je o naoružavanju Njemačke koje se događa cijeloj Europi ispod nosa, a bez reakcije nadležnih tijela. Nadalje je predložio ulaganje većih napora u izgradnju britanske zračne moći kako bi se povratila ravnoteža. Tada nitko u Vladi nije vjerovao u mogućnost njemačkog naoružavanja, te su se Churchillova upozorenja zanemarivala.⁴

Tijekom jeseni 1934. godine Churchill je pripremao veliki Parlamentarni apel za ubrzanu izgradnju zračnih snaga. Obavještajni dužnosnik Desmond Morton mu je tada poslao analizu njemačkog ubrzanog naoružavanja. Te informaciju bile su dostupne i Vladi, za čiju obavještajnu službu je Morton i radio. Govor koji je održao 28. studenog označio je vrhunac Churchillove kampanje za aktivniji vladin stav prema zračnoj obrani. Govorio je o potrebi plana za obranu u slučaju njemačkog napada iz zraka, istaknuo kako je London ne moguće „pomaknuti“, i da nije dovoljno samo raspršiti industriju. Takva vrsta zračne nadmoći, koju bi Nijemci mogli uspostaviti nad Britanijom, dovela bi do trajne pokornosti te države. U svom odgovoru Baldwin

¹ Konzervativna vlada na čelu s Ramsayijem MacDonaldom., na vlast je došla 1931. godine. MacDonald se posvetio vanjskoj politici dok je u zemlji vodeću ulogu prepustio Stanleyju Baldwinu.

² Konferencija o razoružavanju bila je pokušaj članica Društva naroda da aktualiziraju provođenje dogovora o razoružavanju, donesenog po završetku Prvog svjetskog rata.

³ Winston S. Churchill, *Drugi svjetski rat*, sv. 1, Školska knjiga, Zagreb 2002., str. 59.

⁴ Isto, str. 84.

je ustanovio kako vlada ne može razmišljati o tako dalekoj mogućnosti, te da vjeruje kako su brojke kojima Churchill raspolaže pretjerane.⁵

Vlada je ipak sljedećeg ožujka objavila novi plan obrane, a troškovi za taj projekt povećani su za deset milijuna funti. Tom prilikom Churchill je napisao svojoj supruzi Clementine kako se vlada kasno i nedovoljno probudila po pitanju Njemačke opasnosti. Hitleru se vijest o većem naoružavanju Velike Britanije nije svidjela, pa je odbio sastanak s britanskim predstavnikom. Churchill je taj čin interpretirao kao samopouzdanje njemačkog vođe, koje potiče iz saznanja njemačke zračne nadmoći. U ožujku 1935. godine Hitler je najavio povratak obvezne vojne službe u Njemačkoj. Posljedica te odluke bila je udvostručenje dozvoljenog broja vojnika, koji je do tada iznosio 300 000.⁶

Uslijed tih događaja britanska je vlada sve više u obzir uzimala mogućnost napada od strane nacističke Njemačke. Već u travnju iste godine čelnik središnjeg ureda vanjskih poslova, Ralph Wigram, došao je na Churchillovo imanje Chartwell s informacijama o njemačkim tvornicama zrakoplova. Vladina najnovija tajna istraživanja pokazala su da Njemačka sada ima 800 zrakoplova, što je bilo znatno više od britanskih 453 zrakoplova. Postalo je jasno da su Baldwinova prethodna osporavanja snage njemačke zračne moći krajnje neutemeljena. Poznati britanski list *Daily Express* je u svom izdanju 3. svibnja objavio službenu ispriku gospodinu Churchillu zbog ignoriranja njegovih upozorenja o naoružavanju Njemačke. Čak je i Baldwin u Donjem domu priznao kako su njegove prethodne procjene bile netočne.

Ramsay MacDonald se uskoro razbolio zbog čega nije bio u mogućnosti vršiti dužnosti premijera, a naslijedio ga je Baldwin. U novoj administraciji nije bilo mjesta za Churchilla. Činilo se da opasnost od rata raste svakog mjeseca. U kolovozu su Mussolinijeve težnje ka Abesiniji (Etiopija) postale javne. Churchill je pozivao na zajedničku akciju protiv Italije, uključujući gospodarske sankcije. Smatrao je da je Društvo naroda dužno poduzeti akcije kako bi spriječilo takvu vrstu agresije. Tijekom narednih mjeseci sastao se s brojim državicima među kojima je bio i talijanski ministar vanjskih poslova grof Grandi, kojeg je upozorio na opasnosti invazije na Abesiniju. Mussolini je ipak pokrenuo napad 4. listopada. Na taj dan Churchill je vladi predložio amandman o organiziranju britanske industrije kako bi se uspostavio paritet zračnih snaga Britanije i Njemačke. Taj amandman prihvaćen je jednoglasno. Naglasio je kako je Mussolinijev napad na Abesiniju mala stvar u usporedbi s prijetnjom koju Njemačka i njena

⁵ Martin Gilbert, *Churchill – A Life*, Pimlico, London 2000., str. 535.-538.

⁶ Isto, str. 540.-541.

nacistička politika predstavlja cijeloj Europi. Njemačka vlada napala je Churchillov govor, kao i članak koji je objavio o Hitleru, u časopisu *Strand* govoreći o ubrzanom naoružavanju, otvaranju koncentracijskih logora i iznimnoj nepravdi s kojom se država odnosila prema svom židovskom stanovništvu.⁷

Talijanske postrojbe ušle su u Adis Abebu 5. svibnja 1936. godine. U isto vrijeme divljao je građanski rat u Španjolskoj. Zbog odlučne talijansko-njemačke intervencije ishod rata pošao je u korist frankista. Pobjedom Francisca Franca u Španjolskoj je uspostavljen fašistički režim. Godine 1936. potpisan je dogovor između dvije fašističke sile pod nazivom Osovina Rim-Berlin, a 1937. Italija pristupa Antikominternu paktu, kojemu su prethodno pripadale Njemačka i Japan.⁸ Sve do 1937. godine ponavljao se isti scenarij: Churchill je upozoravao i borio se osvijestiti vladu i javnost o rastućoj njemačkoj opasnosti, a vladajuća tijela su i dalje poduzimala malo da bi omogućila bilo kakvu ozbiljnu obranu. Churchill je osjetio da više nema smisla održavati javne govore na tu temu.⁹

Kao sljedeći korak u Hitlerovom širenju njemačkog životnog prostora Reichu je pripojena Austrija, koja u njegovom sklopu postaje *Ostmark* (Istočna pokrajina). *Anschluss* je putem plebiscita ozakonjen 10. travnja 1938. godine. Iste te godine, 29. i 30. rujna, potpisan je Münchenski sporazum kojim su Francuska, Velika Britanija i Italija dale dozvolu za njemačko pripojenje dijelova Čehoslovačke.¹⁰ Prilikom povratka premijera Nevillea Chamberlaina iz Münchena, Churchill je održao govor o propadanju zapadne demokracije i neadekvatnosti britanske vanjske politike. Njegovo protivljenje Münchenskom sporazumu označilo je totalni raskid sa centralnim uredom Konzervativne stranke.¹¹

3. POČETAK RATA

Dan nakon potpisivanja pakta Ribbentrop-Molotov¹², 24. kolovoza 1939. godine premijer Chaimberlain sazvaio je Parlament, te je britanska flota poslana na ratne pozicije. Sljedećeg dana Velika Britanija potpisala je službeni savez s Poljskom. Hitlerova vojska napala je Poljsku 1. rujna 1939. godine. Tog jutra poljski ambasador grof Raczynski poslao je telegram Churchillu kako bi ga obavijestio o njemačkom napadu. Donji dom sazvan je u 18 sati te večeri. Po

⁷ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 543.-546.

⁸ Skupina autora, *Povijest*, sv. 17, Jutarnji list, Zagreb 2008., str. 241.

⁹ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 572.

¹⁰ Skupina autora, *Povijest*, sv. 17., str. 241.

¹¹ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 603.

¹² Pakt Ribbentrop-Molotov bio je međusobni pakt o nenapadanju između Sovjetskog Saveza i Hitlerove Njemačke. Ovaj pakt osigurao je Hitlera od napada s istoka, a Staljina od stvaranja njemačko-japanskog saveza protiv SSSR-a.

Chamberlainovom zahtjevu Churchill se zaputio u ulicu Downing gdje ga je premijer pozvao da se pridruži ratnom kabinetu. Ratni kabinet je smatrao kako se Njemačkoj mora poslati ultimatum. Premijer je odugovlačio s tom odlukom govoreći kako bi se deklaracija rata mogla izbjeći ako bi Njemačka pristala povući svoju vojsku iz Poljske, u slučaju čega bi britanska vlada bila voljna prihvatiti stanje prethodno napadu na Poljsku. Takva izjava naišla je na veliko negodovanje Donjeg doma koji je bio naklonjen objavi rata Njemačkoj. Britanski ultimatum je poslan u jutro 3. rujna. Njemačkoj su dana dva sata da obustavi sve vojne operacije u Poljskoj. Kako su se Nijemci oglušili na taj zahtjev Velika Britanija je proglasila rat Njemačkoj.¹³ Tog dana Churchill je u Donjem domu među prvima održao govor, što je uvelike govorilo o njegovom ugledu, imajući u vidu da već deset godina nije obnašao političku funkciju. Nakon debate u Chamberlainovu je uredu dobio ponudu za svoju staru dužnost kao prvi lord Admiraliteta, zajedno sa svojom dužnošću u ratnom kabinetu. Prihvatio je ponudu, te poručio Admiralitetu da će tog popodneva preuzeti svoje dužnosti. Odbor je odmah poslao signal svim brodovima: „Winston se vratio!“¹⁴

Usljedio je sovjetsko-finski rat u kojem je sporna bila pokrajina Karelija. Hitler je okrenuo svoju pažnju na Skandinaviju. U želji da britansku flotu prestigne i onemogućiti joj postavljanje blokade na ova područja bogata željeznom rudom prvi je napao Dansku, a zatim i Norvešku. Danska je zauzeta 9. travnja 1940. godine.¹⁵ Usprkos Churchillovu inzistiranju ratni kabinet je odlučio ne poduzeti nikakvu akciju radi sprječavanja njemačke trgovine rudama iz Narvika. U ovom razdoblju Churchill se pokazao kao jedan od najvažnijih i najposposobnijih ministara u Britaniji.¹⁶

Od svih britanskih političkih figura 20. stoljeća istaknuo se kao najbolji govornik. Dugotrajno odzvanjanje njegovih govora iz Drugog svjetskog rata svjedoči o njihovoj važnosti. Povijest im je pripisala središnju ulogu održavanja britanskog otpora, prilikom kojeg se ova ranjiva zemlja sama suprotstavila moći njemačkog ratnog stroja. Churchill je obeshrabrujuća ratna zbivanja tumačio tako što bi pretvorio potencijalnu propast i malodušnost u samopouzdanje, prkos i svrhovitost. Naglašavajući, a često i preuveličavajući razmjere situacije, svojoj je voljenoj Britaniji dao ulogu u globalnoj drami spašavanja civilizacije. U govore je unosio mesijanske elemente, koji su laskali slušateljima i zbog kojih su se osjećali moćnijima, pa

¹³ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str., str. 619.- 621.

¹⁴ Isto, str. 623-624.

¹⁵ Skupina autora, *Povijest*, sv. 17, str. 253.

¹⁶ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 632.

ih je tako uvjerio i da je rat protiv nacističke Njemačke bitka u kojoj moraju dati sve od sebe i u kojoj je pobjeda osigurana.¹⁷

Nakon nacističkog napada na Norvešku kralj Haakon VII. zajedno sa svojom vladom pobjegao je u London. Nekoliko manjih francuskih i engleskih jedinica uništene su na sjevernim fjordovima, te je Hitler 10. lipnja 1940. osvojio i Norvešku čime je odrezao sjeverno krilo Europe, osigurao pristup do švedskog željeza i zatvorio Baltičko more.¹⁸ Hitler je sada svu pažnju mogao posvetiti zapadnom bojištu. Na tim prostorima se sljedećih osam mjeseci odvija rat pod nazivom *la drôle de guerre* („smiješni rat“) u kojemu su Velika Britanija i Francuska izbjegavale bilo kakav stvaran sukob.¹⁹

4. PREMIJER

Zbog općenitog stava premijera Nevillea Chamberlaina prema objavi rata Njemačkoj, njegova je popularnost u Donjem domu opala, te on daje ostavku. Za novog premijera je kralju

Georgu VI. preporučio upravo Winstona Churchilla. Churchill je često znao reći kako je cijeli život proveo u pripremi za taj trenutak. Dana 10. svibnja 1940. godine Churchill postaje premijer Velike Britanije, a istog tog dana počinje nacistička invazija na Francusku. U svom slavlno govornu 13. svibnja objasnio je Donjem domu Parlamenta što sve može ponuditi zemlji.

Slika 1 – Churchill se obraća Donjem domu

„...Moram reći Domu i ministrima koji su se pridružili ovoj vladi: ne mogu obećati ništa osim krvi, patnje, suza i znoja. Pred nama je jedno od iskušenja najgore vrste. Pred nama je mnogo, mnogo mjeseci patnje i borbe.

Pitate se koja je naša strategija? Ja kažem: ratujmo na zemlji, na moru i u zraku. Ratujmo sa svojom moći i snagom koju nam je Bog podario, zaratimo sa monstruoznom tiranijom nikad nadiđenom u mračnom i žalobnom katalogu ljudskih zločina. To je naša strategija...“²⁰

¹⁷ Simon Sebag Montefiro, *Govori koji su promijenili svijet*, Edicije Božičević, Zagreb 2013., str. 120.

¹⁸ Cyrus Leo Sulzberger, *Drugi svjetski rat*, sv. 1, Marjan tisak, Split 2005., str. 59.

¹⁹ Skupina autora, *Povijest*, sv. 17, str. 255.

²⁰ S. Sebag Montefiro, *Govori koji su promijenili svijet*, str. 121.-122.

Novi munjeviti rat pokosio je Francusku. Njemačke su snage 20. svibnja 1940. godine došle do obala La Manchea u Abbevilleu i krenule prema sjeveru gdje su opkolile francuske-britanske snage.²¹ Samo dva tjedna nakon preuzimanja vlasti, Churchill se suočio s katastrofom. Zavidnim njemačkim manevrom dobar dio francuske vojske i Britanske ekspedicijske snage (BEF – British Expeditionary Forces) našli su se odsječeni. Već uništena Francuska gubila je volju za borbom, a gubitak BEF-a značio je neuspješnost britanske vojske protiv njemačke invazije. U strastvenom govoru Churchill je poručio kabinetu: „Ako ova naša duga otočna priča već jednom mora završiti, neka završi tek onda kada se i posljednji od nas bude na podu gušio u vlastitoj krvi“. Bilo je potrebno čudo, a ono je stiglo u obliku evakuacije Dunkerquea. Dok su vojnici obrambenim manevrom pokušavali zadržati Nijemce, više od 850 brodova, civilnih i iz Kraljevske i Trgovačke mornarice, riskiralo je zračni napad *Luftwaffe*a kako bi vratili snage iz Dunkerquea u Englesku. U maestralnoj akciji između 27. svibnja i 4. lipnja spašeno je 335 000 britanskih i francuskih vojnika. Churchill je u svom govoru Donjem domu 4. lipnja istaknuo kako se „ratovi ne dobivaju evakuacijom“. Usprkos svemu, ova impresivno izvedena evakuacija činila se kao prijeko potrebno čudo. Ovaj govor premijer je iskoristio za uručenje poziv da „Novi svijet...pritekne u pomoć“.

Slika 2 - Evakuacija Dunkerquea

„...Iako su veliki dijelovi Europe i mnoge stare i slavne nacije pale ili će tek pasti u kandže Gestapa i ostalih mrskih aparata nacističke vladavine, mi se nećemo predati i nećemo posustati. Izdržat ćemo do kraja: borit ćemo se u Francuskoj, borit ćemo se na morima i oceanima, borit ćemo se rastućom snagom i samopouzdanjem u zraku, obranit ćemo svoj otok bez obzira na cijenu, borit ćemo se na plažama, borit ćemo se na pistama, borit ćemo se na poljima i ulicama, borit ćemo se na brdima: nikad se nećemo predati...“

²¹ Skupina autora, *Povijest*, sv. 17, str. 257.

Do 16. lipnja 1940. nova je francuska vlada pod maršalom Philippeom Pétainom sve svoje napore usmjerila u pokušaje pregovaranja mira s Hitlerom. Italija Benita Mussolinija se u tom trenutku odlučila uključiti u rat na strani Njemačke, a u nadi da će u pregovorima dobiti dijelove francuskog teritorija. Čak ni Churchillovo mudro pretvaranje evakuacije Dunkerquea u sudbonosno spasenje, te simbol otpora i nade nije moglo dignuti raspoloženje. Pokorena Francuska značila bi otvoren put njemačkim snagama preko La Mancha, a dotadašnja uspješnost *Blitzkriega* otklanjala je nade o pružanju bilo kakvog otpora. Nakon uzaludnog puta u Francusku 11. lipnja, gdje je zamolio francuske političare da nastave borbu, Churchill se obratio Donjem domu u govoru emitiranom 18. lipnja. U tom govoru zemlju je pripremao na „Bitku za Britaniju“, u kojoj bi pobjeda donijela „široke, suncem obasjane uzvisine“, a poraz bi značio „novo mračno doba“.

„Ono što je general Weygand prozvao Bitkom za Francusku završilo je. Očekujemo da će se uskoro započeti Bitka za Britaniju...Pripremimo se, dakle, za svoje dužnosti i ponesimo se tako da, ako Britansko Carstvo i Commonwealth potraju tisuću godina, ljudi nastave govoriti: Bijahu to njihovi najsvjetliji trenutci.“²²

Kao jedan od uvjeta za primirje Hitler je naveo predaju francuske morske flote u ruke njemačke vojske. U tom trenutku dio francuskih brodova nalazio se u Aleksandriji i engleska flota ih je mogla preuzeti iz Egipta. Dio se nalazio u francuskoj bazi Mers el-Kebir u alžirskom gradu Oranu. Kako bi izbjegao scenarij u kojem Njemačka te brodove može uzeti i iskoristiti ih protiv njegove mornarice, Churchill je ponudio francuskom zapovjedništvu predaju britanskim snagama. Kada je ono te uvjete odbilo naredio je napad na flotu u Oranu. Kako je kasnije govorio to je bila najteža odluka koju je morao donijeti za vrijeme rata. Iako je Oran postao simbol britanske okrutnosti, također je prema Churchillu predstavljao točku na kojoj se sve promijenilo, te dokazao svijetu da ozbiljnu namjeru britanskog naroda da rat izdrži.²³

5. BRITANIJA SAMA

Ubrzo nakon što je Velika Britanija objavila rat u Njemačkoj se počeo spremati vojni plan pod imenom „Morski lav“. Kako je njemačka mornarica bila teško oštećena u bitki ispred norveške obale Hitler je odlučio da se za uspješno iskrcavanje mora postići potpuna zračna dominacija nad Britanskim poluotokom. Operacija „Morski lav“ podrazumijevala je dakle

²² S. Sebag Montefiore, *Govori koji su promijenili svijet*, str. 123.-125.

²³ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 666.- 667.

iskrcavanje kopnenih snaga uz zračnu potporu *Luftwaffe*.²⁴ Za vrijeme ljeta i jeseni 1940. godine divljala je tzv. „Bitka za Britaniju“. Na početku rata Britanija je bila loše pripremljena.

Slika 2 - Njemački zrakoplovi nad La Mancheom

Svoje nedostatke namjeravali su nadoknaditi boljom kakvoćom. Za postizanje tog cilja osnovan je poseban odbor u ministarstvu zrakoplovstva kojim je predsjedao znanstvenik sir Henry Tizard.

Na temelju istraživanja izumitelja sir Roberta Watsona-Watta počeo se velikom brzinom izrađivati radarski sustav koji će u polju ratnog zrakoplovstva donijet znatnu prednost RAF-u (Kraljevske zračne snage, eng. *Royal Air Force*)

Dok je učvršćivao Britaniju i blokirao francusku mornaricu Churchill je lansirao i napad na fašističku Italiju. Nije slušao savjete svojih admirala koji su naginjali tome da istočno Sredozemlje prepuste Mussoliniju. Iz Engleske su odlazili konvoji u opsjednutu Maltu, pa čak i u Egipat.²⁵

Njemačka je težila angažirati britanske snage u bitci iznad La Mancha. Bitka se potom nastavljala iznad južnih dijelova zemlje, napose iznad Kenta i Sussex. Cilj je bio uništenje organizacije zračnih snaga, a zatim sve više približavanje Londonu, koji je sada postao glavna meta bombardiranja. Napadali su aerodrome na južnoj obali.²⁶ „Bitka za Britaniju“ – najveća zračna bitka u povijesti – bližila se svom vrhuncu. Hitler je bio oprezan s pomorskom invazijom, posebice zato što je britanska mornarica i dalje bila snažna. Reichmarschall Hermann Göring uvjeravao ga je da će uspostava zračne nadmoći biti lagan posao. To je značilo uništenje borbenog odijela RAF-a tzv. *Fighter Command* – jedinice čija je zadaća bila rušenje neprijateljskih letjelica. Iako su zračni napadi trajali već neko vrijeme, pravi intenzitet doživjeli su nakon masovnog napada *Luftwaffe* 13. kolovoza 1940. godine, nazvanog *Adler Tag* (Orlov dan), a te napade karakteriziralo je bombardiranje zrakoplovnih baza RAF-a. Čitavu obranu ove otočne države nosila je „nekolicina“ pilota borbenih lovaca. Churchill je više puta promatrao zračne okršaje dalekozorom. Dana 16. kolovoza našao se u operativnoj središnjici 11. odreda,

²⁴ W. S. Churchill, *Drugi svjetski rat*, sv 1., str. 450.-452.

²⁵ C.L. Sulzberger, *Drugi svjetski rat*, sv. 1, str. 98.

²⁶ W. S. Churchill, *Drugi svjetski rat*, sv 1., str. 475.

odakle se kontrolirao raspored boraca nad jugoistočnom Engleskom. Taj posjet ostavio je trajnu impresiju na njega, te je toga dana počeo razrađivati govor koji će četiri dana poslije predstaviti. U njemu izražava svoje divljenje i zahvalnost pilotima lovcima i njihovim, ponekad manje cijenjenim kolegama – pilotima bombardera. Nakon govora piloti iz „Bitke za Britaniju“ ostali su poznati jednostavno kao „Nekolicina“.

„...Nikada na polju ljudskih sukoba nije tako mnogo ljudi toliko dugovalo tek nekolicini. Naša su srca uz pilote, čije je sjajne akcije iz dana u dan vidimo vlastitim očima. Ali nikada ne smijemo zaboraviti ni da cijelo vrijeme, iz noći u noć, iz mjeseca u mjesec, eskadrile naših bombardera putuju u daleku Njemačku...“²⁷

Kako je postalo očigledno da britanske zračne snage nisu tako lako nadvladive Göring je napravio gotovo osvetnički čin – naredio je bombardiranje Londona. Dana 7. rujna javno je preuzeo vođenje zračne bitke u svoje ruke, nakon čega se prešlo s danjih napada na noćne i sa relativno nenaseljenih područja Kenta i Sussesxa na velika, gusto naseljena prostranstva oko Londona. London je neprekidno bombardiran pedeset i sedam noći. RAF je na te napade uzvratio napadom na Berlin, no kako je udaljenost koja se trebala prevaliti bila velika, taj napad bio je gotovo neznačajan u usporedbi s štetom koju je London svakodnevno zadobivao od njemačkih pilota s francuskih i belgijskih aerodroma. Hitler je iskoristio britanski napad kako bi svijetu obznanio da će britanske gradove za odmazdu sravniti sa zemljom.²⁸ Za vrijeme „Bitke za Britaniju“ 1940. godine RAF je izgubio 915 lovaca, ali je tvrdio da je uništio 2 698 zrakoplova *Luftwaffe*a. Hitler je zbog neuspjeha uspostave zračne dominacije nad Velikom Britanijom proglasio operaciju „Morski lav“ odgođenom na neodređeno vrijeme. Bio je to povijesni trenutak za Europu koji je označio početak Hitlerova poraza. Neporažena njemačka vojska obustavila napad na Veliku Britaniju.²⁹

Iako se činilo da je Engleska u ovom ratu sama postojali su sporazumi sa SAD-om u kojima je vidljiva financijska pomoć koju je administracija predsjednika Franklina D. Roosevelta pružala Engleskoj. Proizvodnja zrakoplova, oružja i municije regulirana je tim sporazumima, a plaćanje je odgođeno do nepredvidive budućnosti.³⁰

Kada je postalo jasno da Hitler svoje trupe preusmjerava na njemačko-sovjetsku granicu Churchill je odlučio o tome obavijestiti Staljina u nadi da će SSSR ući u rat i time rasteretiti

²⁷ S. Sebag Montefiro, *Govori koji su promijenili svijet*, str. 125.-126.

²⁸ W. S. Churchill, *Drugi svjetski rat*, sv.1, str. 476.

²⁹ C. L. Sulzberger, *Drugi svjetski rat*, sv. 1, str. 98.-99.

³⁰ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 669.

Britaniju. Invazija Rusije oduljila se zbog problema u Jugoslaviji i Grčkoj. Spremnost Crvene armije na odbijanje njemačke prijetnje bila je ključna točka britanskog interesa. Staljin se na Churchillova upozorenja ogлуšio.³¹

6. SAVEZNIŠTVO SA SAD-OM I SOVJETSKIM SAVEZOM

Njemački plan napada na Sovjetski Savez, pod imenom operacija „Barbarossa“, podrazumijevao je tipičnu Hitlerovu taktiku munjevitog rata kojom je u ovom slučaju namjeravao oduzeti Crvenoj armiji mogućnost primjene taktike iscrpljivanja. Napad je bio predviđen za 15. svibanj 1941. godine, ali je zbog već spomenutih razloga odgođen. Nacističke trupe napale su Sovjetski Savez 22. lipnja i to u tri smjera – u Ukrajini, na Baltiku i u središtu prema Moskvi.³²

Churchill je za njemački napad saznao u jutarnjim satima istoga dana. Među njegovim najužim suradnicima vladalo je mišljenje da Rusija neće izdržati niti šest tjedana. Churchill je na to izjavio kako se kladi da se Rusi još uvijek bore, te da će se pobjedonosno boriti dvije godine nakon ovih događaja.³³ Kasnije će u svojoj povijesti Drugog svjetskog rata napisati kako je stupanje SSSR-a u rat dobro došlo Engleskoj, ali u prvi mah nije pomoglo. Njemačke armije bile su toliko jake da se činilo da još mjesecima mogu prijetiti invazijom, a istodobno prodirati u Sovjetski Savez.³⁴

Tijekom svog prvog mandata u Admirallitetu Churchill je sudjelovao na mirovnoj konferenciji u Versaillesu gdje je zauzeo negativan stav prema tada uspostavljenom sustavu u Rusiji. Za boljševike je rekao kako se mogu održati samo osvajanjem, te da su od svih tiranija u povijesti najgora, najdestruktivnija i najsramotnija.³⁵ U govoru kojeg je večeri 22. lipnja 1941. godine BBC prenosio rekao je kako svoje mišljenje ne mijenja, ali da svaka država koja se bori protiv nacizma ima punu potporu Velike Britanije. Održao je svoju riječ i ubrzo pokrenuo razne akcije u sjevernoj Francuskoj kako bi što više rasteretio sovjetsku frontu. U daljnjim pokušajima prisile njemačkih zrakoplova na povratak s istoka naredio je niz noćnih bombardiranja Ruhra i Rajnske oblasti.³⁶ U svojoj knjizi *Drugi svjetski rat* Churchill navodi kako je početna šutnja između sovjetske i britanske vlade bila mučna, te da je smatrao svojom dužnošću probijanje leda.

³¹ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 695.

³² Skupina autora, *Povijest*, sv. 17, str. 267.

³³ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 701.

³⁴ Winston. S. Churchill, *Drugi svjetski rat*, sv. 2, Školska knjiga, Zagreb 2002., str. 7.

³⁵ Margaret MacMillan, *Mirotnorci: Šest mjeseci koji su promijenili svijet*, Naklada Ljevak, Zagreb 2008., str. 101.

³⁶ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 702.

Bila mu je, naime jasna ideja sovjetskog zaziranja, s obzirom na njihovu zapetljanu prošlost sa Zapadnim saveznicima i njegov jasan stav protiv komunizma. Odlučio se 7. srpnja obratiti Staljinu i izraziti dobru volju u vidu pomoći ruskom narodu. Tek 19. srpnja primio je poruku od Staljina u kojoj on izražava mudrost odluke o otvaranju još jedne fronte na istoku. Kako Churchill iznosi to je ujedno i jedini brzojav koji je primio od Staljina, a da je sadržavao znak kajanja u sovjetskom držanju.³⁷

U kolovozu 1941. Churchill je otputovao na brodu *Prince of Wales* prema Newfoundlandu na sastanak s američkim predsjednikom Rooseveltom. Tijekom tog susreta predsjednik se obvezao na financijsku i stratešku pomoć, ali je SAD i dalje bio nevoljan objaviti rat silama Osovine. Potpisana je *Atlantska povelja* u kojoj stoji kako će obje zemlje poštovati prava svih naroda na slobodne izbore. Churchill tada nije uspio u svojoj namjeri pridobivanja SAD-a kao saveznika.³⁸

U zoru 7. prosinca 1941. godine Japan je iznenada napao američku flotu na Pacifiku, usidrenu u zaljevu Pearl Harbor. Ostale sile osovine objavile su rat SAD-u 11. prosinca što je napokon okončalo Rooseveltovu neodlučnost o ulaženju u rat. Ovaj događaj nepopravljivo je promijenio smjer rata na svim frontama.³⁹ Vijesti o pokušajima iskrcavanja japanske vojske na Malajima ubrzo je stigla u Britaniju. SAD i Velika Britanija napadnute su od strane istog neprijatelja u isto vrijeme. U strahu da bi rat na Pacifiku onemogućio američku pomoć Britaniji, Churchill se 12. prosinca 1941. zaputio u Sjedinjene Američke Države. Na putu preko Atlantika dobivao je izvještaje o ruskim protunapadima blizu Lenjingrada, Moskve i Azova. U isto vrijeme Japan je napao Hong Kong. U pismu upućenom supruzi Clementine napisao je kako su gubitci na istoku uistinu veliki, ali i dalje vrijedni američkog ulaska u rat. Nakon dolaska u Ameriku 26. prosinca obratio se Kongresu. Tijekom kasnijih dogovora oko saveza Churchill je doživio srčani udar. Preporučeno mirovanje je odlučio zanemariti jer bi to značilo u tako teškom trenutku objaviti svijetu da je premijer invalid i nije u stanju obavljati svoju dužnost. Pregovori su nastavljeni bez odgađanja, a savez ove dvije država je učvršćen.⁴⁰

Od kraja 1941. godine pa sve do sredine 1942. godine vojna situacija je i dalje išla u korist silama Osovine. Na Pacifiku i Atlantiku njemačke su podmornice, kako si ih Britanci nazivali *U-boats*, stvarale velike probleme trgovačkim flotama saveznika. Sovjetski savez je bio

³⁷ W. S. Churchill, *Drugi svjetski rat*, sv. 2, str. 12.

³⁸ M. Gilbert, *Churchill – A life*, str. 705.

³⁹ Skupina autora, *Povijest*, sv. 17, str. 274.

⁴⁰ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 711.- 714.

u nešto boljem položaju, ali protunapad i dalje nije bio sasvim uspješan. Porazi u sjevernoj Africi bili su neprekidni do 1942. godine.⁴¹

7. PRVE POBJEDE

Gubitci u Africi su se gomilali sve do dolaska njemačke vojske do El' Alameina 1. srpnja 1942. godine. Tog dana u Donjem domu pokrenuta je rasprava o svrgavanju Churchilla s mjesta premijera Velike Britanije. Prijepori su nastali oko stalnih poraza britanske armije u Africi i na drugim frontama. Donji dom je pokrenuo glasanje o nepovjerenju čiji su rezultati bili 475 za nasuprot 25 protiv Churchilla. Sljedeća premijerova odluka bila je posjetiti trupe na afričkoj fronti s ciljem dizanja morala. Zbog Staljinova daljnjeg pritiskanja za otvaranje nove fronte, nakon posjeta Kairu, zaputio se u Rusiju. Tijekom posjeta vojsci u Africi odlučio je, dijelom na nagovor svojih savjetnika, zapovjedništvo nad tamošnjom vojskom prebaciti sa Claudea Auchinelecka na generala Williama Gotta. Bio je iznimno zadovoljan svojim izborom, ali ubrzo je Gott preminuo u napadu njemačkih bombardera. Njegovo mjesto premijer je dodijelio generalu Bernardu Montgomeryju. Entuzijazam s kojim je primljen u Africi, Churchill je uzeo kao dobar znak prema novim pobjedama.

Dana 12. kolovoza zaputio se u Moskvu gdje se trebao sastati sa Staljinom.⁴² Svoj prvi sastanak sa Staljinom Churchill opisuje kao pun negodovanja od strane sovjetskog lidera. Naime, tijekom tog sastanka u Moskvi raspravljalo se o mogućnosti otvaranja fronte u Francuskoj, kako bi se sovjetska vojska rasteretila na Istoku. Churchill je Staljinu dao objašnjenje nemogućnosti otvaranja takve fronte, opisujući reakcije sovjetskog vođe na način koji ocrtava okrutna i vrlo ratoborna čovjeka.⁴³

Na afričkom se bojištu u međuvremenu strateška situacija okrenula u korist Britanaca. Vrlo važne pošiljke goriva koje su sile Osovine slale svojoj vojsci često su, zahvaljujući britanskoj mornarici i zrakoplovstvu, završavale na dnu Sredozemnog mora. Posljednja bitka kod El'-Alameina započela je 23. listopada 1942. godine, a završila je probijanjem Montgomeryjevih vojnika kroz talijansko-njemačke redove. U narednih nekoliko mjeseci vojska sila Osovine povukla se iz Afrike.⁴⁴ Tada su Saveznici donijeli odluku o operaciji „Baklja“ tj. zauzimanju francuske Afrike. Tim činom stvorila bi se realna mogućnost napadanja s prostora Sredozemlja tako vršeći invaziju prema Churchillovim riječima „na meki trbuh saveznika da bi ih se moglo

⁴¹ Skupina autora, *Povijest*, sv. 17, str. 274.-275.

⁴² M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 724.-726.

⁴³ W. S. Churchill, *Drugi svjetski rat*, sv. 2, str. 195.-197.

⁴⁴ C. L. Sulzberger, *Drugi svjetski rat*, sv. 1, str. 219.

nastaviti snažno tući po njušci.“⁴⁵ U svom govoru na domjenku londonskog gradonačelnika Churchill je rekao: „Ovo još nije kraj. Nije čak ni početak kraja. Ali je možda kraj početka.“ Dana 15. studenog naredio je da sva zvona u Engleskoj zvone u proslavi pobjede u Afričkoj pustinji.⁴⁶

8. POČETAK KRAJA

U pokušaju da se dođe do zajedničke anglo-američke strategije za 1943. godinu Churchill je odlučio sastati se s Rooseveltom u Casablanci. Konferencija se održala u siječnju, a donesene su važne odluke za budućnost rata. Dogovoren je prioritet napada na Sredozemlju nad onim preko La Manchea. Kao meta određena je Sicilija, a američki vojnici koji će sudjelovati u napadu preko Kanala trebali su se prema dogovoru skupiti u Britaniji do kraja godine.⁴⁷ Jedan od Churchillovih bliskih suradnika upozorio ga je na jaku struju u Washingtonu koja vjeruje u prednost Pacifika nad iskrcavanjem na Siciliji. Ti krugovi bili su toliko glasni da je čak i donošenje opreme za iskrcavanje sa Srednjeg istoga prestalo. Dobivši tu informaciju odlučio je da je najmudrije suočiti se s Rooseveltom osobno. Ponovno se zaputio u Sjedinjene Američke Države gdje je boravio u Bijeloj kući i zajedno s predsjednikom Rooseveltom kovao planove o savezničkoj invaziji na Siciliju. Ponovno je održao govor u američkom kongresu 19. svibnja upozorivši američke zastupnike kako je posao i dalje pred njima i kako rat ni pod koju cijenu ne smiju produljivati.

Churchill i Roosevelt su još 1942. godine u Hyde Parku dovršili dogovore oko izrade atomske bombe sa zaključkom o zajedničkoj suradnji. Tijekom boravka u Americi Churchill je dobio izvještaj od sir Johna Andersona – ministra zaslužna za istraživanja atomske bombe, kako su američki znanstvenici prestali dijeliti informacije. Po završetku dogovora u Washingtonu premijer i predsjednik obnovili su suradnju u izradi atomske bombe.⁴⁸

Nakon što je pala baza na Panteleriji u noći s 9. na 10. lipanj 1943. godine savezničke snage iskrcale su se na obale Sicilije, te otok osvojile za mjesec dana borbe. Laka saveznička pobjeda naštetila je ugledu već nestabilne fašističke vlasti. Mussolini se našao između Hitlerova nezadovoljstva i talijanske urote. S vlasti je svrgnut 25. srpnja, a novi predstavnik vlade postaje

⁴⁵ Skupina autora, *Povijest*, sv. 17, str. 286.

⁴⁶ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 734.

⁴⁷ Isto, str. 738.

⁴⁸ Isto, str. 744.-746

maršal Pietro Badoglio. Italija je potom u Cassibilu potpisala mirovni sporazum sa Saveznicima.⁴⁹

Iskrcavanjem na Siciliji anglo-američke snage došle su u doticaj s pobunjenicima u Jugoslaviji. Govoreći o nekadašnjoj situaciji na tim prostorima Churchill ističe Dražu Mihajlovića kao velikog srpskog domoljuba i vođu protunacističkog otpora. Mnogobrojne saveze koji su četnici sklopili s njemačkim vojnicima opravdava prijetnjama njemačkih oficira upućenim obiteljima i rodbini raznih čelnika četničkog pokreta. Tita spominje prvenstveno kao komunista koji je svoju ideologiju sjedinio s ljubavlju prema domovini. Nakon iskrcavanja na Siciliji na Balkanu su zatekli situaciju u kojoj se Mihajlović krajnje kompromitirao prema silama Osovine. Navodi kako su s vremenom Titovi partizani postali glavni otpor nacističkoj Njemačkoj na prostorima Jugoslavije, te pohvaljuje njihovu inicijativu razoružavanja talijanskih postrojbi na Jadranu, koja je naposljetku učvrstila saveznički položaj na tim prostorima.⁵⁰

Stanje na istočnoj fronti se pak okrenulo u korist Sovjetskog Saveza. Crvena armija je nizala pobjedu za pobjedom, te je sovjetska vlada počela vršiti pritisak na Britaniju da prizna granice iz 1941. godine prema kojima bi baltičke države i istočna Poljska pripale Staljinu. Churchill je ovaj zahtjev bio spreman ispuniti, a Poljskoj za kompenzaciju ponuditi njemačke teritorije istočne Pruske i Šleske. Ovo pitanje bilo je početna točka konferencije velike trojke planirane za Teheran. Pitanje oko kojeg je Staljin najviše inzistirao je bilo osiguranje datuma provedbe operacije iskrcavanja na zapadu. Nešto više od mjesec dana prije konferencije Churchill je dobio dešifrirane podatke o Hitlerovom planu povlačenja vojske iz Italije. Ovo je navelo premijera na pomisao kako otvaranje zapadnog bojišta nije tako mudra ideja i može rezultirati uskrnućem nacističkih snaga. Zbog toga su Saveznici odlučili pojačati položaj na Sredozemlju i grčkim otocima. Churchill i Roosevelt su smatrali da o tome trebaju ući u dublju diskusiju, ali bez Staljina jer je on već pokazivao nestrpljenje oko početka operacije „Overlord“. Dana 11. studenog zaputio se britanski premijer prema obalama Afrike. Konferencija u Kairu započela je 23. studenog 1943. godine. Tijekom sastanka s američkim generalima najviše je govora bilo o važnosti talijanske fronte. Churchill je pritiskao na osvajanje Rima s čime se general Eisenhower složio, ali je htio ući još dublje u Italiju. Eisenhower je, naime, predlagao odgodu operacije „Overlord“ za studeni 1944. Zaključeno je da će se konačni dogovor donijeti nakon što se Churchill i Roosevelt sastanu sa Staljinom.

⁴⁹ Skupina autora, *Povijest*, sv. 17, str. 290.-291.

⁵⁰ W. S. Churchill, *Drugi svjetski rat*, sv 2, str. 404.-407.

Po dolasku u Teheran Staljin i Roosevelt održali su privatni sastanak nakon kojeg je američki predsjednik promijenio mišljenje o kampanji u Italiji. Sada je smatrao invaziju Francuske od iznimne važnosti za rasterećenje ruske fronte. Prvi sastanak velike trojke održan je 28. studenog. Konferencija je trajala do 1. prosinca, a na njoj je donesen niz odluka. Iskrčavanje na Normandiju dogovoreno je za proljeće 1944. godine. Po povratku s konferencije Churchill je posjetio britansku vojsku u Italiji, no dobio je upalu pluća. Bolest je za sobom povukla još mnogo drugih zdravstvenih problema. Churchill je, dakako, kroz svoj dugi oporavak nastavio raditi.⁵¹

9. NAPAD NA „EUROPSKU UTVRDU“

Iskrčavanje na Normandiji započelo je u noći 5. na 6. lipanj 1944. godine. Navodno snažna obrambena linija koju su Nijemci postavili u obranu europskog teritorija bila je samo propagandno sredstvo. Bez većih poteškoća Saveznici su se probili kroz prve linije „europske utvrde“. Tajno oružje nacističke vojske, rakete V1 i V2, zadale su male probleme savezničkoj vojsci, ali su ultimativno bile neučinkovite. U kolovozu su se postrojbe Charlesa De Gaullea iskrcale u Provansi. Pariz je oslobođen 18. kolovoza.⁵²

Na istočnoj fronti sovjetska je vojska i dalje napredovala. Churchill se u listopadu zaputio na svoj drugi posjet Moskvi. U dogovorima sa Staljinom potvrdio je prihvaćanje Curzonove linije kao ruske istočne granice. Churchill je na tom sastanku u Staljinove ruke položio komad papira kojega je nazvao „a naughty document“. To je ustvari bio predložak dogovora između Britanije i Sovjetskog saveza o podjelama sfera utjecaja u Europi. U njemu je premijer predložio proporcionalnu podjelu interesa SSSR-a i Velike Britanije u pet država. Rumunjska bi bila 90% sovjetska, a 10 % britanska, Grčka 90% britanska i 10% sovjetska. Jugoslavija i Mađarska su bile jednako podijeljene. Staljin je na taj komad papira nacrtao kvačicu, te ga vratio Churchill. Britanija je imala poseban interes u Grčkoj. Zbog velikog broja komunista u toj zemlji Churchill se bojao Staljinove potpore u građanskom ratu u Grčkoj. Prilikom ovog posjeta zamolio ga je da ne surađuje s grčkim komunistima na što je Staljin pristao.⁵³

⁵¹ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 756.- 762.

⁵² Skupina autora, *Povijest*, sv. 17, str. 295.-298.

⁵³ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 795.-796.

Romania	Rumia 90%	the others 10%
Greece	G. P. 90%	the others 10%
Yug. Slavia	50/50%	
Hungary	50/50%	
Belgium	Rumia 75%	the others 25%

Slika 3 - Churchillov „naughty document“

Vidjevši kako je Jugoslavija beznadan slučaj, u svojoj već opsesivnoj želji da Grčku dobije pod britansku sferu utjecaja, Churchill je na Božić 1944. došao u Atenu. Ondje se sastao s grčkim nadbiskupom Damaskinom koji je u to vrijeme imao regentsku vlast u Grčkoj. Damaskin je također bio protivnik komunizma. Njega je Churchill izabrao da predsjedava nad skupom svih grčkih stranaka, uključujući i komuniste. Za vrijeme ove skupštine sovjetski delegat Popov nije uzimao riječ. Churchill je konstatirao kako je pitanje, hoće li Grčka biti monarhija ili republika, pitanje koje se isključivo tiče grčkog naroda. Za vrijeme svog boravka u Ateni građanski rat je divljao, pa je tako premijerov život bio ugrožen u par navrata. Na ovom putovanju nije postigao ono čemu se nadao.⁵⁴

U Poljskoj je 1944. osnovana nova vlada u Lublinu pod pokroviteljstvom Sovjetskog Saveza. Predratna poljska vlada sada je boravila u Londonu. Churchill je dobio informaciju kako Staljin prijeti da će priznati lublinsku vladu, te je zatražio najbrži mogući sastanak velike trojke. Kao mjesto sastanka izabrana je Jalta. Konferencija je počela 4. veljače 1945. godine. Dominantna tema bila je Poljska. Churchill se strastveno borio za prava Poljaka na slobodne izbore, te je odbio priznati lublinsku vladu. Naglasio je kako je Britanija zbog Poljske ušla u rat i kako ne bi imalo smisla da po završetku rata vidi istu tu državu porobljenu. Također je odbio priznati Staljinove granice koje su, po njemu, bile previše zadirale na zapad. Njegova borba bila je beskorisna jer je već postajalo jasno da će Britaniju SAD i Sovjetski Savez izgurati s

⁵⁴M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 809.- 813.

pozornice vladajućih svjetskih sila.⁵⁵ Roosevelt je bio spreman na račun Kine dobiti sovjetsku pomoć u napadu na Japan. Bio je uvjeren da će prijateljskim stavom pridobiti Staljina. Njemačka je ovdje podijeljena na okupacijske zone. Svoje obećanje, da će Poljskoj dopustiti slobodne izbore, Staljin je prekršio već nekoliko tjedana nakon Jalte.⁵⁶

Sovjetske i američke postrojbe srele su se u travnju 1945. na Labi. Od 19. travnja do 2. svibnja trajao je posljednji njemački otpor. Hitler je 30. travnja, nakon ulaska sovjeta u Berlin, počinio samoubojstvo. Kao nasljednika imenovao je Karla Dönitza koji je neuspješno pregovarao sa Saveznicima. Dana 7. svibnja 1945. Njemačka se predala na svim bojištima. Nakon dugogodišnjeg ratovanja Europa je 8. svibnja napokon utihnula.⁵⁷ Novi američki predsjednik Harry Truman razuvjerio je Churchilla od objavljivanje pobjede 7. svibnja jer su se sovjetske trupe još uvijek borile. Sljedećeg dana premijer je održao govor u kojem je britanskom narodu objavio kraj rata u Europi, ali dodao kako Japan još nije poražen. Svoj govor završio je riječima „Advance, Britannia!“⁵⁸

U drugoj polovini srpnja 1945. godine sastali su se Truman, Churchill i Staljin u Potsdamu koji se nalazio blizu ratom opustošenog Berlina. Bila je to posljednja ratna konferencija i postigla je malo. Staljin je pristao ispuniti obećanje o pomoći u ratu protiv Japana. Poljska zapadna granica trebala se odrediti kasnije što je bio prazan dogovor s obzirom da su Poljaci već ušli u istočnu Njemačku, iz nje protjerali Nijemce, te tamo namjeravali ostati.⁵⁹ Dana 17. srpnja 1945. Churchill govori kako mu je predan izvještaj o uspješnom testiranju atomske bombe. Govori kako su to „grozno istraživanje“ pratili, a njegov uspjeh značio je „skori kraj Drugog svjetskog rata, a možda i mnogo čega drugog.“ Nadalje, atomsku bombu predstavlja kao bolju opciju onoga što si je prethodno zamišljao kao napad na Japan – beskrajni gubitci za savezničke snage, tisuće Japanaca koji se raznose bombama nakon što su im zapovjednici izvršili obred *harakiri*. Kao još jednu pozitivnu stranu završetka rata korištenjem atomske bombe navodi činjenicu da Sovjetski Savez više neće biti potreban. Na pitanje odlučivanja upotrijebiti atomsku bombu ili ne govori: „Ostaje povijesna činjenica, o kojoj treba suditi budućnost, da se nikad nije dovodila u pitanje odluka treba li ili ne treba upotrijebiti atomsku bombu da bi se Japan prisilio na predaju.“⁶⁰

⁵⁵ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 814.- 819.

⁵⁶ Cyrus Leo Sulzberger, *Drugi svjetski rat*, sv. 2, Marjan tisak, Split 2005., str. 560.

⁵⁷ Skupina autora, *Povijest*, sv. 17, str. 301.-304.

⁵⁸ M. Gilbert, *Churchill – A Life*, str. 840.-841.

⁵⁹ C. L. Sulzberger, *Drugi svjetski rat*, sv. 2, str. 610.

⁶⁰ W. S. Churchill, *Drugi svjetski rat*, sv. 2, str. 639.-641.

Churchill je u međuvremenu dao ostavku na mjesto premijera. Tu dužnost je obnašao do novih izbora čiju su rezultati došli za vrijeme konferencije u Potsdamu. Novi britanski premijer Clement Atlee potpisao je Potsdamsku deklaraciju u kojoj Velika Britanija, Kina i SAD traže bezuvjetnu predaju Japana.⁶¹ Kako je Japan te uvjete odbio, 6. kolovoza 1945. na Hirošimu je bačena prva atomska bomba, a 9. kolovoza došao je red i na Nagasaki. Car Hirohito potpisao je kapitulaciju Japana 15. kolovoza 1945. godine čime je napokon završio Drugi svjetski rat.⁶²

10. ŽELJEZNA ZAVJESA

Krajem 1944. godine postalo je jasno da je poraz nacističke Njemačke neizbježan. Sve veće napredovanje Crvene armije prema zapadu Europe i veliki gubitci samo su dodavali uvjerenju da će Staljin po završetku rata tražiti utjecaj nad središnjom i istočnom Europom. Unatoč održavanju saveza tijekom godina rata, Churchill je komunizam i dalje smatrao lošim i opasnim. Sve ga je više zabrinjavao broj marionetskih režima koje je Staljin nametao svim državama kroz koje je njegova vojska prošla. Ovo je dakako bilo protiv svih dogovora velike trojke. Neposredno nakon rata Churchill, ne više premijer, ali i dalje državnik znatne moći, upozoravao je na mogućnost podjele svijeta na blokove, na širenje Sovjetskog Saveza i na potrebu da se pronađe način mirnog suživota u nuklearnom dobu.⁶³

Nekoliko mjeseci nakon odstupanja s dužnosti premijera Velike Britanije, Churchill je primio poziv predsjednika Trumana da posjeti Westminster koledž u Fultonu, u saveznoj državi Missouri. Iako više nije primao sve informacije o svjetskim zbivanjima, pomno je pratio izvještaje medija o sovjetskoj aktivnosti u Europi.⁶⁴

Tijekom posjeta Sjedinjenim Državama u ožujku 1946. iskoristio je ceremoniju dodjele diploma u Fultonu kako bi izrazio svoje nade u osnivanje nove organizacije Ujedinjenih naroda i u „poseban odnos“ Britanije i Amerike, kao i svoje strahove zbog „željezne zavjese“ koja se spuštala preko Europe.

⁶¹ C. L. Sulzberger, *Drugi svjetski rat*, sv. 2, str. 610.

⁶² Skupina autora, *Povijest*, sv. 17, str. 306.-308.

⁶³ S. Sebag Montefiro, *Govori koji su promijenili svijet*, str. 127.

⁶⁴ M. Gilbert, *Churchill - A Life*, str. 861.

„...Od Szczecina na Baltiku do Trsta na Jadranu, preko kontinenta spustila se željezna zavjesa. Iza te crte leže svi glavni gradovi drevnih država srednje i istočne Europe. Varšava, Berlin, Prag,

Slika 4 – Churchillov govor u Fultonu

Beč, Budimpešta, Beograd, Bukurešt i Sofija, svi ti slavni gradovi i stanovništvo oko njih nalaze se u onom što se mora nazvati sovjetskom sferom...Jasno je da moramo savjesno raditi na velikoj pacifikaciji Europe, uz posredovanje Ujedinjenih naroda i u skladu s našom Poveljom.“⁶⁵

⁶⁵ S. Sebag Montefiro, *Govori koji su promijenili svijet*, str. 128.

11. ZAKLJUČAK

Bez sumnje se može reći da je Winston Churchill jedna od najvažnijih figura 20. stoljeća. Njegova ustrajna misija da se odupre svemu što su totalitarni režimi njegova stoljeća predstavljali uvelike je pridonijela očuvanju zapadne civilizacije koju poznajemo. Kao veliki vizionar i govornik uspio je jačinom svoje riječi čitavu jednu naciju održati na rubu nacističkog ponora. Iako je često okrivljavao za sudbinu Poljske iznimno se čvrsto borio za građanske slobode poljskog naroda, ali je nažalost tu borbu izgubio. Iz današnje perspektive, njegova najveća mana bila bi uporno pridržavanje za staromodne aristokratske vrijednosti. Nemojmo zaboraviti ni borbu za opstanak britanskog utjecaja u određenim svjetskim zonama, dok je u isto vrijeme Staljina kritizirao zbog širenja sovjetskog utjecaja. Beznadni sanjar, u mah čvrst, a u mah izrazito emocionalan čovjek, Winston Churchill i danas ostaje figura obožavanja britanskog naroda, a njegov je utjecaj na tijek Drugog svjetskog rata neporeciv.

12. POPIS PRILOGA

1. Churchill se obraća Donjem domu

<http://i.ytimg.com/vi/8TlkN-dcDCk/maxresdefault.jpg>

2. Evakuacija Dunkerquea

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/d/d2/DUNKIRK1940.jpg>

3. Njemački zrakoplovi nad La Mancheom

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b8/Bundesarchiv_Bild_141-0678%2C_Flugzeuge_Heinkel_He_111.jpg

4. Churchillov „naughty document“

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/0/0e/Percentages_agreement2.jpg

5. Churchillov govor u Fultonu

<http://bi.gazeta.pl/im/6e/41/c4/z12861806Q.jpg?preview=1>

Formatted: German (Germany)

Field Code Changed

Formatted: German (Germany)

Field Code Changed

Formatted: German (Germany)

Formatted: German (Germany)

13. POPIS LITERATURE

1. Churchill, Winston S., *Drugi svjetski rat*, sv. 1 , Školska knjiga, Zagreb 2002.
2. Churchill, Winston S., *Drugi svjetski rat*, sv. 2 , Školska knjiga, Zagreb 2002.
3. Gilbert, Martin, *Churchill – A Life*, Pimlico, London 2000.
4. MacMillan, Margaret, *Mirotvorci: Šest mjeseci koji su promijenili svijet*, Naklada Ljevak, Zagreb 2008.
5. Montefiro, Simon Sebag , *Govori koji su promijenili svijet*, Edicije Božičević, Zagreb 2013.
6. Skupina autora, *Povijest*, sv. 17, Jutarnji list, Zagreb 2008.
7. Sulzberger, Cyrus Leo, *Drugi svjetski rat*, sv. 1, Marjan tisak, Split 2005.
8. Sulzberger, Cyrus Leo, *Drugi svjetski rat*, sv. 2, Marjan tisak, Split 2005.